

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертацията на
Йонко Данов Бонов,
 редовен докторант към катедра „Систематическо богословие“,
 Богословски факултет, СУ „Св. Кл. Охридски“,
 на тема: *Християнската вяра и ценности в творчеството на Йордан
 Йовков и Елин Пелин*
 за присъждане на образователната и научна степен **Доктор**
 по научната специалност *Теология (Християнска апологетика)*
 в професионално направление *2.4. Религия и теология*
 от област на висше образование *2. Хуманитарни науки*
 от проф. дфн Валентин Канавров

Дисертацията е в обем 367 страници, вкл. библиография. Чистият текст е 350 страници. Библиографията, подразделена на извори, съчинения на кирилица и латиница и преводи на латиница на творби на Йордан Йовков и Елин Пелин, е релевантна на съдържанието на дисертацията и достатъчна в изворово, информационно, херменевтично и интерпретативно отношение. Дисертацията е придружена от автореферат и съпътстващи документи. Авторефератът в обем 42 страници представя необходимите реквизити на жанра дисертация (теоретично изследване, което формулира, структурира, аргументира и систематично излага докторска теза посредством открояване на обекта, предмета, целта и задачите на изследването, неговата актуалност, методология, структура и теоретични резултати), като сбито възпроизвежда нейното съдържание и включва самооценка на основните научни приноси и списък на публикациите на докторанта по темата на дисертационния труд. Съпътстващите документи са пълни според изискванията на закона и другите нормативни документи, които уреждат процедурата по защитата.

Бонов има магистратури по българска филология и по теология.

На пръв поглед темата на дисертацията е предметно неконсистентна. Похвално е намерението да се анализират християнската вяра и християнските ценности в творчеството и на Йордан Йовков, и на Елин Пелин. Но след като обследваните автори са двама, т.е. дисертацията има два обекта, това означава събиране и наслагване на изследователска предметност (макар и през една призма, а именно християнската апологетика). В ограничено апологетичен план това може да се смята за позитив: апологетиката се разпростира върху по-

обширен хоризонт. Но в строг концептуален план се нарушава монолитността на теоретизацията. Това, както отбелязах, е разсъждение от „пръв поглед“. „Вторият поглед“ е откъм херменевтичния ракурс. И тогава наслагването се превръща в неоспоримо теоретично достойнство, защото проличава един нов предразсъдък, фиксиран в смисъла на Гадамер, а не на Фр. Бейкън. Ето как очакванията относно дисертационните теоретични резултати са колкото по линия на православните аналитики на текстовете и делата на всеки един от двамата автори, още повече по линия на апологетичната компаративистика. Тъкмо тя трябва да открие най-субтилните нюанси, които може би остават невидими за едно строго предметно затворено проучване (с. 9 сл.; трета глава). В този пункт излиза наяве още един специфичен теоретичен детайл. Строгата в научно отношение богословска критика на литературни образци и дела на писатели е уязвимо предприятие, защото в теоретично отношение теологичният и литературният феномен са в голяма степен некохерентни. Но пък „разглеждането на литературен проблем през призмата на богословски анализ е направление в областта на апологетиката“ (с. 5). Ето защо категорична положителна оценка заслужават както православното обмисляне на елементи от творчеството и дейността на двамата писатели, така най-вече пластичността на осъществената аналитика, вкл. апологетичната компаративистика. В този аспект тя се явява превъзходен теоретичен елемент за преодоляване на посочената концептуална уязвимост.

Непременно трябва да отбележа, че многократно доказаното стриктно научно ръководство на проф. Димо Пенков – както в доктринален план, така и в методологично отношение, – е дало плодове, вкл. чрез примера на излязлата през 2009 г. негова монография *Религиозни аспекти в творчеството на Иван Вазов и Стоян Михайловски*.

Текстът на дисертацията е организиран в предговор, увод, три глави и заключение. Те са добре балансирани, което показва успешна рефлексия върху тематиката и нейното архитектурно теоретизиране. Предговорът и уводът са жанрово подчинени, но и съдържателно въвеждащи. В увода обектът и предметът на изследването са леко разбъркани (първият следва да е непосредствена емпирична даденост, а вторият – нейното спрежение в осмислен

концептуален формат), но в изложението всичко си идва на мястото. Очевидно докторантът е пропуснал тази лекция в докторантското училище, но пък интуитивно се е справил добре.

Първите две глави, в които съответно се разглежда творчеството на Йовков и Елин Пелин са симптоматично свързани с греха – „Йордан Йовков: човекът е грешник, благословен от Бога за разкаяние“ и „Елин Пелин: грехопадналият човек – изява на българската модерност“. За съжаление Бонов не пише концептуални и/или методологични преамбюли към двете глави, а непосредствено ги започва с техните първи параграфи. Така не става непосредствено ясно защо и двете са тематично скачени с греха. Според мен това е обаче сполучливо интерпретативно решение на докторанта, взето в порядъка на справянето с греха (в третата глава има нарочен параграф за греха в творчеството на двамата писатели). От апологетична гледна точка решението е плодно – както в съдържателно, така и в методологично отношение. Бонов стриктно следва тази линия на разгръщане на дисертационната проблематика. Впрочем той показва перфектно владение и на обекта на дисертацията (основно текстовете на двамата писатели, техните реални контексти, но и тяхната фактическа религиозна вплетеност) и на предмета на дисертацията (осъзнатата религиозна спрегнатост на трудовете на Йовков и Елин Пелин).

Бонов дефинира творчеството на Йордан Йовков като „християнска литература, като християнско изкуство, и то в неговия най-фин художествено-естетичен смисъл. Господ Иисус Христос сякаш прекосява Йовковите разкази ... разказите на Йордан Йовков следват и са в духа на евангелското слово“ (с. 67, 89). Докторантът обобщава: Йовков „не е религиозен писател“, но все пак „задълбочен изразител на религиозното преживяване“ (с. 100 сл.). На с. 109 четем: „за повестта *Жетварят* Йордан Йовков може да бъде определен като религиозен писател“. Общата оценка е: „Йордан Йовков – големият писател, е преди всичко голям хуманист и неговият хуманизъм е еманация на християнски порядък, на душевна хармоничност и на религиозен оптимизъм“ (с. 112). По отношение съчиненията на Елин Пелин Бонов поддържа становището, че писателят има амбивалентно отношение към вярата и нейните духовни

представители – свещениците и монасите. Но обикновената народна вяра не само не му е чужда, а той я смята за устойчив елемент от душевността на българина. Показателни са образите на дядо Матейко, дядо Захари, Монката, младият монах Еникий, отец Герасим и мн. др. Елин Пелин не е безбожник, а вярващ и църковен човек, чийто авторов реализъм ясно проличава в сборника разкази *Под манастирската лоза*. Докторантът постановява: „директно бихме могли да определим сборника *Под манастирската лоза* като художествена апология на българското православно християнство“ (с. 153). В дисертацията е обърнато подобаващо внимание на позабравения факт, че Елин Пелин е автор на днес малко известни учебници по вероучение за началната училищна степен и религия за по-горните класове. Докторантът обобщава: „Елин Пелин не е религиозен писател, но той пресъздава прецизно живота на народа, който се осмисля и се мотивира от живата православна вяра“ (с. 146).

До тези изводи относно творбите на двамата писатели Бонов стига не само след преглед на „удобни“ произведения, а след изключително обстоен анализ на работите на Йовков и Елин Пелин. Категорична положителна оценка заслужават тълкуванията на женското сърце, метафизичната реалност на Серафим като проекция на Сина човешки, жетваря, стария иконописец дядо Недко (при Йовков) и разказите на отец Сисой под манастирската лоза, вкл. представени през погледа на съвременниците на писателя (при Елин Пелин).

Апологетичната компаративистика, осъществена в третата глава, се основава на изследванията на архимандрит Евтимий Сапунджиев, а също на оценките на съвременници на двамата писатели, а и на някои по-късни коментатори. Изпървом се очертава по-широко и по-положително застъпената и най-вече по-безкомпромисно отстояваната религиозна тематика при Йовков в успоредица с Елин Пелин. Докторантът изследва в сравнителен аспект различни проблемни полета: директната връзка на героите с Бог, техните религиозни преживявания, отношението на двамата писатели към природата и животните, отношението им към жените изкусителки, дилемите материално–духовно, избухливост–смирение, състрадание–отчуждение, земно–небесно, поетика–сатира, непосредствена народна религия–религиозно романтичен колорит,

суровост–чувственост, християнска нравственост–безнравственост, страх от Бога–богоборство, личност–общество, алчност–отзивчивост, вкл. сложните взаимоотношения между двамата писатели. В отделен параграф Бонов се спира и на техните специфични гледища за греха. Компаративният анализ завършва със следното заключение: „и Елин Пелин, и Йордан Йовков са писатели, апологети на оптимистичното начало, апологети на християнската вяра и на прославящите я нравствени ценности“ (с. 273).

Докторантът обобщава теоретичните приноси на своята дисертация в 7 пункта. Те са записани като „основни приноси моменти в дисертацията“. Естествено възниква въпросът: има ли неосновни приноси моменти в дисертацията и ако да, тогава кои, какви и колко са те и какъв е критерият за подразделянето на едните от другите. Впрочем фиксираните от докторанта приноси моменти са релевантни на научната специалност на дисертационния труд. Демонстрирани са реално и обстойно и са достатъчно доказани. Вероятно би трябвало да бъдат по-стегнато формулирани, като поотделно се диференцират теоретичните, практическите и образователните приноси.

В рубриката „Въпроси, забележки и препоръки“ ще отбележа една моя езикова препънка. Формулировката „християнската вяра и ценности“ е граматически правилна. Но всички подобни формулировки, които съдържат конюнкция на съществителни имена в единствено и множествено число с в началото на словосъчетанието членувано прилагателно име в единствено число създават лек изказан дискомфорт. Аз бих повторил прилагателното „християнски“, т.е. заглавието да е *Християнската вяра и християнските ценности...* А ако претенцията за крайна изчерпателност не е настойчива, тогава по-добър е нечленуваният вариант: *Християнска вяра и християнски ценности в творчеството на Йордан Йовков и Елин Пелин*. Ако докторантът има намерение да издава текста – определено му препоръчвам това – е по-добре да махне номерацията пред увода и неговите подразделения (като цяло уводът има жанрово дисертационен характер и в голяма степен е излишен за публикация, дори тя да е предназначена за учебно пособие), за да не се получават несъответствията „2. Първа глава“ и „3. Втора глава“. Трябва да се премисли още

веднъж заключителното определяне на Йордан Йовков и Елин Пелин като „писатели апологети на изконната за нашия народ източноправославна вяра“ (с. 342). Разбираемо е желанието на докторанта категорично да отхвърли идеологизираните оценки на т.нар. „соцреалистическа критика“, но същевременно следва да се внимава да не се заравни хармоничната пластика на изследването. Християнската апологетиката не е идеология и не бива да се превръща в идеология. От друга страна, моралните и естетическите ценности имат множество извори и се подчиняват – редом с християнското – и на културно, социално, историческо, национално и пр. принципиране, т.е. те имат плуралистично начало и още по-сложно преплетено разгръщане и функциониране. Тяхното силово „подравняване“ под една идея – независимо коя е тя – води до неприемлива идеологизация. Не казвам че такава прозира в текста. Но на места крайните оценки на докторанта преекспонират религиозния елемент (напр. във връзка с есхатологизма, с. 344). И относно квалификацията „писатели апологети“, и относно есхатологизма някак samozастраховащо Бонов записва: „не би било пресилено да бъдат определени [...] едва ли би било пресилено, ако се каже“ (с. 342, 344). Дисертацията изключително много печели от синергията на два повтарящи се акцента: „Елин Пелин и Йордан Йовков не са [прононсирани] църковни писатели“ и „християнската вяра и морални[те] ценности са неизменна и съществена част от колорита на техните произведения“ (с. 342).

Докторантът има 3 излезли публикации непосредствено по темата на дисертацията.

Нямам принципни несъгласия с постановките на дисертацията.

Нямам съвместни публикации с колегата Бонов.

Заключение: Като имам предвид обширните познания на докторанта по отношение на изследваната предметност, осъществената детайлна аналитика, богословската, а също културната, националната и образователната значимост на дисертационния текст, изпълнените цели и задачи на изследването и неговите открити приноси, предлагам на уважаемите членове на научното жури да гласуват за успешно защитена дисертацията *Християнската вяра и ценности в*

*творчеството на Йордан Йовков и Елин Пелин и присъдят на **Йонко Данов Бонов** образователната и научна степен **доктор** по научната специалност *Теология (Християнска апологетика)* в професионално направление *2.4. Религия и теология* от област на висше образование *2. Хуманитарни науки*.*

София, 17. 01. 2025 г.

Преп. Антоний Велики

.....

(проф. дфн Валентин Канавров)